

§ 2.3. Миколаїв: поліетнічне місто як спільний дім

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Як формувався етнічний склад населення
Миколаєва?

Як поліетнічність Миколаєва вплинула на розвиток міста?

Основні поняття, ідеї: колонізація, етнічний склад, релігійна та етнічна багатоманітність, співіснування, ксенофобія, расизм

ЗАВДАННЯ ► Джерела 1–2

★ Ознайомтеся з історичною довідкою про виникнення міста Миколаєва (Джерело 1). Хто започаткував Миколаїв?

★ Про які заняття та побут мешканців міста, особливості забудови і комунікацій у XIX ст. можна дізнатися з листівки (Джерело 2)?

► 1. Історична довідка

З історії відомо, що першими спорудами середини XVIII ст. на півострові були кузня і житловий будинок запорожців біля паромної переправи через гирло Інгулу. На території сучасного Миколаєва існували поселення ще до початку будівництва верфі. На одній з карт, датованій 1783 р., є напис «Рущериновка». На іншій карті, мабуть, ще більш раннього походження, у південній і південно-східній частині півострова є три крапки й напис «Рыбачая», що вказує на рибальські хижки, або, як тоді називали, «рыбзаводы», куди приходили сезонні риболови. На цій же карті ско-рописом було написано: «Кут Хлюща», що явно свідчило про те, що ця місцевість була освоєна запорожцями.

Шкварець В. П., Мельник М. Ф. Миколаївщина: погляд крізь століття. Нарис історії. — Миколаїв, 1994. — С. 37.

2. Фотодокумент

Краєвид Інгульського мосту у Миколаєві. Листівка, XIX ст.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 3–5

- ★ За Джерелами 3 і 4 підготуйте перелік етнічних груп, представники яких долучилися до розбудови міста Миколаєва.
- ★ Як етнічне походження перших миколаївців співвідносилася з їх соціальним походженням та родом занять?
- ★ Проаналізуйте етнічний склад міщан Миколаєва у 1792 р. (Джерело 5). Представники яких етнічних груп переважали у міській громаді Миколаєва? Чому у переліку міщан не вказані українці та росіяни?
- ★ Зверніть увагу на гендерний розподіл у перелічених категоріях населення (Джерело 5) і поясніть, чому жінок та дітей відносили до однієї позиції? Про що це свідчить?

► 3. Погляд дослідника. Юрій Крючков

Першими жителями міста стали, в основному, одружені матроси і майстри, що будували кораблі і Адміралтейство. Їх тисячами пішки приганяли в місто з центральної Росії. Кого тільки тут не було! Наприклад, з Галича і Костроми прибули теслі, числом більше тисячі. Потьомкін переводив до Миколаєва своїх кріпосних з центральної України і Білорусії. До них додавалися всілякі «безпачпортні» волюцюги, селяни-втікачі і солдати, розкольники, попи-розстриги; взагалі всі, хто бажав оселитися в місті, отримували таке право. Серед мешканців виявилось чимало і кримінального люду, висланих колодників, колишніх каторжників й інших засуджених. Отже, з перших днів існування населення Миколаєва було схожим на своєрідний багатошаровий пиріг, у якому серед нормальних станів — дворян, військових, міщан й інших, траплялося чимало кримінального елемента.

Крючков Ю. С. История Николаева. — Николаев. — МП «Возможности Киммерии», 1996. — С. 39.

► 4. Погляд дослідника. Світлана Бойчук

Першими будівничими міста стали представники багатьох народів. Разом з росіянами та українцями сюди принесли свою майстерність та культуру англійці (Абріан, Кревін, Гульд), італійці (Каніор, Фризеветті), німці (Вунш), голландці (Ванрезант), поляки (Радзієвський, Розневський, Шмультський), білоруси (Моханьковський), французи (Банкалерей, Бон, Лалеман), євреї (Гінзбург, Гофман, Абрамович), греки (Аліаній, Петруноло, Портарій), молдавани (Тайос) і багато-багато інших, яких запам'ятала історія та добре знає і пам'ятає ця земля. Серед військових губернаторів та міських голів були французи Траверсе, Рено, Кроун, Паризо дела Валетт, греки Аркас та Манганарі, прибалтійські німці Берг, Глазенап та ін. Серед купців, що збагачували місто, були представники всіх національностей (євреї, греки, молдавани та ін.). Почесними громадянами в дореволюційному місті були громадяни різних національностей: Немитця, Вірен, Гербель, Бострем, Ебергардт та ін.

Бойчук Світлана. Народи світу в географії та культурі Миколаївської землі // Миколаївщина багатонаціональна: з історії етнічних спільнот регіону. — Миколаїв: Атол. — 2008. — С. 19.

► 5. Мовою цифр.

Відомості про кількість людей в місті Миколаєві в 1792 році

ЗАВДАННЯ ► Джерела 5–6

* Ознайомтеся з даними про етнічний склад населення Миколаєва (Джерела 5–7), порівняйте їх.

* Чим зумовлені зміни, що відбулися між 1792 та 1925 роками?

* Які фактори (економічні, політичні, географічні та ін.) сприяли етнічному розмаїттю міської громади Миколаєва?

Відставних обер-офіцерів	2
Вахмістрів і сержантів	3
Протоієрей	1
Купців	516
Їхніх дружин і дітей	215
Іногородніх купців і промисловців	198
Міських поселян	159
Їхніх дружин і дітей	73
Греків	59
Їхніх дружин і дітей	9
Французів	2
Німців	7
Їхніх дружин і дітей	7
Молдован	8
Циган чоловічої статі	10
Циган жіночої статі	8
Євреїв чоловічої статі	205
Євреїв жіночої статі	84
Разом	1566

Дані з перепису 1792 р. у Миколаєві. — Крючков Ю. С. История Николаева. — Николаев: МП «Возможности Киммерии», 1996. — С. 46.

► 6. Мовою цифр

Національний склад міст Півдня України (станом на 1 березня 1925 р.)

Міста	Національність							
	Всього мешканців	Українці, %	Росіяни, %	Німці, %	Євреї, %	Греки, %	Поляки, %	Інші, %
Одеса	427 831	2,9	44,8	1,4	44,4	0,8	3,1	2,6
Миколаїв	108 820	15,3	50,9	0,9	28,5	–	2,2	2,2
Єлизаветград	77 129	21,9	33,7	0,5	41,2	–	1,2	1,5
Херсон	74 483	40,5	18,9	0,3	37,1	0,4	0,9	1,8

Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931). — Історична бібліотека МДГУ. — Кн. 1. Київ Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. — С. 15.

► 7. Свідчення очевидця. П. І. Сумароков

«В Николаеве две церкви: собор с весьма хорошою внутренностью, богатой утварью, и деревянная Греческая; притом двое рядов, из коих в одних российских, а в других — греческие купцы промышляют своими товарами».

Зі спогадів П. І. Сумарокова, члена Російської академії наук, письменника, після відвідин міста у 1799 р. // Николаеву 200 лет. 1789–1989. Сборник док. и мат. — К., 1989. — С. 31.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 7–9

★ У яких видах діяльності переважали представники окремих етнічних груп (Джерела 7–9)?

► 8. Погляд дослідника. В. Майснер

З появою Чорноморського флоту в ньому служило багато іноземців, серед яких були лютерани — німці, голландці, англійці. Євангельсько-лютеранську парафію в Миколаєві створено 1830 року з появою сталого осередку німців-лютеран, які в основному проживали на вул. Фалєєвській. Із призначенням на постійне перебування у місті дивізійного священника євангельська громада придбала на добровільні пожертви місце для церкви. Впродовж 1848–1851 рр. велось будівництво кірхи державним коштом на розі вул. Адміральської та Німецької. Автором її був англійський архітектор К. Акройд. 12 жовтня 1852 року кірха була освячена. Будівлю побудували у псевдоготичному стилі.

Майснер В. Исторический путь немцев в Украине // Миколаївщина багатонаціональна: з історії етнічних спільнот регіону. — Миколаїв: Атол, 2008. — С. 239.

► 9. Погляд дослідника. В. Щукін, А. Павлюк

Єврейські купці, місцеві і прийшли, займалися в Миколаєві не тільки торгівлею, але значною мірою охопили постачання флоту і підрядне суднобудування. Залучення їх почалося ще при маркізі П де Траверсі і особливо розвинулося при адміралові А. С. Грейгу. Коли при Грейгу почався бурхливий розвиток флоту, суднобудування і міста, то євреї з різних навколишніх місць і з інших губерній переселилися до міста, зайнявши майже всю сферу торгівлі в місті і постачання флоту. З 1813 до 1830 років з 52-х постачальників флоту 30 були євреями, тобто 58 %. Серед суднобудівників-підрядників слід назвати таких значних, як А. Перетц, М. Варшавський, М. Серебряний і сім'ю Рафаловичів — батька, матір і сина. Спільно ця група побудувала 25 % суден Чорноморського флоту.

Щукін В. В., Павлюк А. Н. Земляки. Очерки истории еврейской общины города Николаева (конец XVIII — начало XX века). — Николаев.: Из-во Ирины Гудым, 2009. — С. 42.

► 10. Погляд дослідника. Т. М. Пронь

Довоєнний перепис населення 1926 р. засвідчив проживання на території Миколаївщини і Херсонщини представників біля 50 етнічних груп. За даними останнього радянського перепису населення 1989 р., тут мешкали представники біля 100 національностей. Цілком очевидно, що суттєве збільшення кількості всіх етнічних груп відбулося в ході дозаселення регіону у 1940–80-х роках. Значно збагатилася поліетнічна палітра. За радянської доби, крім етносів, які були зареєстровані довоєнним переписом 1926 р., склад населення обох областей поповнили такі національності, як мордвини, чуваші, удмурти, марійці, башкири, адигейці, алтайці, вепси, ненці, нанайці, тати, ханти, агули, балкарці, долгани, удини, абазини, дунгани, комі, комі-пермяки, карели, якути, абхази, кабардинці, лакци, даргинці, каракалпаки, карачайці, інгуші, чеченці, хаказці, черкеси, табасаранці, угорці, хорвати, калмики, казахи, в'єтнамці, корейці, японці та національності, що ввійшли до складу «інших».

Пронь Т. М. Міграційний чинник у формуванні поліетнічного складу населення Миколаївської та Херсонської областей (60–80-ті роки XX ст.)// Наукові праці: Науковий журнал. — 2004, Вип. 19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Npchdu/History/2004_19/19-22.pdf

ЗАВДАННЯ ► Джерела 10–13

★ Які зміни відбулися в етнічному складі населення Миколаївської області (Джерело 10). Звідки прибули до Миколаєва представники перелічених етносів? Що спонукало їх оселитися у Миколаєві? Відповідь обґрунтуйте.

★ Про які проблеми міжетнічних стосунків у сучасній громаді міста йдеться в Джерелах 11, 12, 13?

★ Чи відомі вам особисто факти ксенофобії, расизму, ворожості або нетерпимості до людей іншого етнічного походження, раси? Чим зумовлені такі вияви?

Пронь Т. М. Міграційний чинник у формуванні поліетнічного складу населення Миколаївської та Херсонської областей (60–80-ті роки XX ст.)// Наукові праці: Науковий журнал. — 2004, Вип. 19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Npchdu/History/2004_19/19-22.pdf

► 11. Повідомлення у пресі. «Причерноморье», 2 березня 2009 року

Днями у Миколаєві трапився скандал. Господар магазину «Сотка», колишній народний депутат України Віктор Горбачов, продемонстрував свою, м'яко кажучи, нелюбов до

людей неєвропейського походження. Він категорично заборонив персоналу свого закладу обслуговувати мусульман, кавказців та євреїв <...>. Годі уявити, щоб у ХХІ столітті в центрі Європи людина принизливо просила, щоб її обслужили, доводячи, що вона не кавказець, демонструючи український паспорт, а її виганяли охоронці, бо, бачте, «чорнозадим тут не місце». <...> Цікавою є реакція міщан на цю заборону. Деякі мешканці міста кавказького походження заявили, що звернуться до прокуратури, СБУ. Інші апелюють до думки громадськості. До справи долучилася низка місцевих громадських організацій. <...> Попри морально-етичні норми, поведінка Горбачова не лише не відповідає нормам Конституції України, але й може бути кваліфікована як карний вчинок, що відповідає статті 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівності громадян у залежності від їх расової, національної приналежності».

Скенофобия не изжита — она процветает. // Информационное агентство «Причерноморье», 2 березня 2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prichernomorie.com.ua/nikolaev/articles/2009-03-02/337.php>

► 12. Повідомлення у пресі. «Преступности — нет!», 7 липня 2011 року

Сьогодні перед початком сесії Миколаївської міської ради зібралось кілька груп пікетувальників, які прийшли під будинок мерії, щоб вимагати прилюдних вибачень від Олега Мудрака за одне з висловлювань у його нещодавній публікації: «... добираючи назву статті, пан Лљюк дивився у дзеркало, у відображенні якого яскраво видно далеко не український набір хромосом його прабатьків». Пікетувальники — представники національних меншин Миколаєва, переважно молоді люди, студенти. «Ми впевнені у тому, що українці — толерантна нація. Але це сталося у Миколаєві, де 130 національностей живуть дружно. Ми обурені цією фразою, бо Олег Мудрак — публічна людина, депутат міськради. І люди, які нині прийшли сюди — це азербайджанці, греки, представники інших національностей — хочуть, щоб він прилюдно вибачився», — сказав керівник Союзу азербайджанської молоді Хайям Хагигатоглы.

В Николаеве представители нацменьшинств обиделись на депутата Мудрака и потребовали от него публичных извинений. — «Преступности — нет!» 7 липня 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pn.mk.ua/news/42193.html>

► 13. Фотодокумент

Пікет представників етнічних громад Миколаєва під стінами міської ради, 7 липня 2011 року.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pn.mk.ua/news/42193.html>

ЗАВДАННЯ ► Джерело 14

- * Як ви вважаєте, чому захід, описаний в Джерелі 14, відбувся у стінах навчального закладу?
- * Якою є роль молоді у подоланні етнічних і расових стереотипів та упереджень?

► 14. Офіційний сайт Миколаївського муніципального колегіуму

До Міжнародного дня боротьби за ліквідацію всіх форм расової дискримінації 21 березня в Миколаївському муніципальному колегіумі тривав тиждень дій проти расизму, ксенофобії та дискримінації «Расизм — це про інших?», протягом якого відбулися обговорення цих проблем у класах, вулична акція з розповсюдженням плакатів

та листівок проти расизму, написання статей та підготовка малюнків і плакатів на зазначені теми. <...> Європейський тиждень боротьби з расизмом, який щороку проходить у багатьох європейських країнах, ініційований мережею громадських організацій «United for intercultural action» та присвячений Міжнародному дню боротьби за ліквідацію расової дискримінації, що відзначається 21 березня і встановлений ООН на вшанування 69 загиблих демонстрантів, які виступали проти політики апартеїду в Південній Африці 1960 року.

Офіційний сайт Миколаївського муніципального колегіуму. [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу: http://colegium.mk.ua/news/tizhden_proti_rasizmu/2011-03-29-33

ЗАВДАННЯ ► Джерело 15

- * Чого прагне досягти у своїй діяльності Рада національних товариств Миколаївської області (Джерело 16)?
- * Чому важливо, щоб етнічні спільноти об'єднували свої зусилля для налагодження міжкультурного діалогу та формування почуття толерантності?

► 15. Офіційний документ

Статут Ради національних товариств Миколаївської області

Рада національних товариств Миколаївської області заснована 1992 року. До складу Ради входять 17 національно-культурних товариств і культурологічних організацій.

Місія — збереження міжнаціонального миру та згоди в суспільстві через просвітницьку діяльність, підтримку становлення і розвитку етнічних громад регіону, захист прав національних меншин.

Завдання:

- збереження і розвиток культури національних груп регіону;
- координація і об'єднання зусиль для рішення проблем національних меншин, міжнаціональних питань;
- протидія проявам нацизму, расизму, екстремізму, шовінізму, ксенофобії, спробам розпалення міжнаціональної ворожнечі;
- проведення національних і міжнаціональних культурологічних і просвітницьких акцій <...>;

Рада національних товариств Миколаївської області. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niklib.com/social/organizations.ua?id=77>

ЗАВДАННЯ ► Джерело 16

* Прочитайте текст гімну (Джерело 16) та з'ясуйте, які цінності він пропагує?

► 16. Пісня

Гімн Ради національних товариств Миколаївської області
(музика Є.Долгова, слова Л.Матвєєвої)

В том краю, где впадает Ингул в Южный Буг,
Тишину сторожат тополя,
Где поля золотые и степи вокруг
Всех навек породнила земля.

Нас судьба швартовала к твоим берегам,
Николаев — надежный причал.
Пусть мы верим и молимся разным богам —
Общей родиной город стал.

Приве:

Мы братья, мы друзья — единая семья,
Благословен будь край хлебов и гордых кораблей.
Наш добрый отчий дом, всем хватит места в нем,
Нет в целом мире Николаева родней.

Мы друг другу поможем, пойдем и простим
В самый трудный отчаянный миг.
На одном языке мы всегда говорим —
Это добрососедства язык.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niklib.com/social/organizations.ua?id=77/>

